

H. Barbócz Ildikó

Barangolások Koltón és környékén

Sose gondoltam volna, hogy életemben egyszer is a híres-nevezetes Koltón fogok éjszakázni, ez alkalommal pedig háromszor is itt aludtunk észak-erdélyi körutunk során, mi több: sétálgattunk a falu utcáin. Hajnali kakaskukorékolásra és tehénbögésre ébredtünk. Kicsit korainak tűnt még a számomra, de az állatok csak megszokásból tették a dolgukat. A forró napok után jólesően élveztem a szoba kellemes hűvösét. Mi újság a faluban? – kérdeztem első reggel fésülködés közben a sofőrünket, mikor kinyitottam az ajtót. „Az állatok várják, hogy kinyissák nekik a kaput” – hangzott a felelet. A házigazda épp hajnali kaszálásból érkezett haza, mi pedig reggelizni indultunk.

A mi Nagyalföldünk egészen a Nagybányai-medencéig nyúlik be Románia területére, s azon túl indul a Kárpátok karéja, mely közrefogja többek közt Máramaros megye jelenlegi székhelyét, a festőiskolájáról ismert Nagybányát, a korábbi központot: Máramarosszigetet és Koltót. Három megyén át vezetett a kalandozásunk, de a Szilágyságban és Szatmár megye területén járva akár zarándoklatnak is lehetett nevezni kirándulásunkat a letűnt idők nyomában. Az első megálló Nagykároly volt, a Károlyi család kiterjedt birtokainak egykori uradalmi központja, a fő tér mellett álló kastélyával, ahol hajdanán jó muzsika és bor mellett politizáltak az urak. Az árokkal körülvett lovagvár udvarát csarnokká alakították, ma történeti és természettudományi múzeum működik benne. A valóság az, hogy 1846 szeptemberében Petőfi Sándor és Szendrey Júlia nem ebben a kastélyban ismerkedtek meg a megyebálon, hanem a Szarvas fogadóban. Helybéli idegenvezetőnk jóvoltából megtudhattuk azt is, hogy a város szülötte Jászi Oszkár és Kaffka Margit.

A vidék gazdagon megművelt, olybá tűnik, jobban, mint hazánkban. A lakosság erősen a mezőgazdaságból él errefelé. Az Érmindszentre vezető bekötőút mentén kukorica-, búza- és napraforgótáblák között, pipacs, szarkaláb, orbáncfű, kígyószáj, kátángkóró, tövises iglice, bürök, cickafark tarkálló kavalkádjában buszozunk. Csak a mácsonya szúrós zöldje magasodik ki közülük az ég felé. „Röhögő pirosak, / Epés violások, / Csillogó fehérek / Viszik harsányan a szót. / Filozófus kékek, / Haragos zöld mályvák, / Gunyoros vörösek / El-elszólják magukat.” (Ady Endre: Őszi, forró virág-halmon)

A táj a Hortobágyot idézi legelésző marhákkal, juhokkal, lovakkal, gémeskutakkal. A rázós, keskeny úton azt képzelhette az ember, hogy szekéren ül, s így döcögünk be Ady Endre szülőfalujába. A fehér templom mögött a múlt századot idéző földúton keresztben libák tanyáztak.

„Fehér falak, szőke gerendák,
Csöndes, bús, falusi házunk,
Úgy-e, ha mi titokban vagyunk,
Nem komédiázunk?” (Ady: *Kis, falusi ház*)

S ebben a nádfedeles házban ott a teljes múlt, az egykoron élt emberek arcképeivel, tárgyaival, bútoraival. A költeményeket olvasván rögtön megelevenedik a költő lelke, a Hortobágy poétája, aki a Kelet és a Nyugat költője is volt egyszerre. Apámtól, anyámtól jövőn című versében így idézi meg szülei alakját:

„Anyám hangjában szomorúság,
Apám hangjában vad feledés.
.....
Hiszen ők cselekvék, hogy élek,
Hogy sokat és nagyon akarok.
Hallgatnak s én rettegve
Érzem, hogy ki vagyok:”

Mi már pontosan tudjuk, hogy mivé lett, hogy ki ő: máig nem halványuló zsenivé nőtt a szemünkben, akinek az írásait újra és újra lehet (kell) olvasni.

Eleredt az eső, és én mámoros érzésekkel lépek ki a porta kapuján, hogy aztán tovább himbálózzunk a másik nagy költő, Kölcsey Ferenc sződemeteri szülőháza felé. Az útikönyv (Kosztai Nagy István: *Máramaros Partium*) szerint az útközben talált kis települések a 18. században a nagy pusztulás után a hamuból éledtek újjá, egy 1734-es felmérés tanúsága szerint „nem idevalósi ős örökös emberekkel”. Mint egyébként az Érmellék, Szatmár s részben a Körös-vidéken a települések nagy többsége. A magyar lakosság elkopott, nincs, ki őrizze a hagyományokat. Tudatosan telepítették be a románokat, a svábokat. Vége-nincs ez a földút. Most már valódi képzet a szekéren utazás, a busz levegőtlenége csak ront a helyzeten. A sofőr bosszankodik, az idegenvezető is csóválja a fejét. Úgy tűnik, a madár sem jár erre. Sződemeteren igazából csak az átépített, emléktábla nélküli lakot találjuk, a mai román ortodox parókiát, a református templom előtti egész alakos szobrot 1994-ben avatták fel. A legdöbbenetesebb élmény sokunk számára az a kép, melynek ironikusan azt a címet adtam: Sződemeteri csendélet. Az egymásra rakott tetőcserepeken a falnak támasztva az elszáradt koszorúk láthatók nemzeti színű szalagokkal, két lépésnyire tőle a háttérben az árnyékszék nyitott ajtaja.

Múltutazás, legalább 40 évet vissza az időben – ez a költői esti séták tanulsága. Mi is repített visszafelé? Az a hamisítatlan falusi hangulat, amely mifelénk már egyáltalán nem vagy csak ritkán tapasztalható. A gazdák kinyitják a nagykaput, és várják a te-

héncsdát, a lovakat hazafelé. Némelyik állatot ostorpattogatással terelnek a helyes útra, mígnem hiánytalanul be nem fordulnak az ismerős nyíláson. Mi, turisták, úgy bámuljuk őket, mintha valamilyen különleges látványosság lenne, de tulajdonképpen számunkra az is. Csak elfelejtettük a látványt, az illatokat, a paták koppanását a kövezen, a tehénbőgést, a lónyerítést, a borjak és a csikók anyjukhoz kötődő futását. A lepények és a lócitromok az út közepén sajátos szagot árasztanak, a másik utcában édes sütemények illatát hozza felénk az alkonyati szél – közel a pékség. Nemcsak kenyeret sütnék ott, hanem kürtőskalácsot is, melyeket a helyi két kicsi vegyesboltban meg is vásárolhatunk (a szögek és az ajándéktárgyak mellett). Vacsora után a Vajda-forrásig is elsétálunk, melyet hajdanán Petőfi Júliájával együtt szívesen felkeresett. Megkóstolom hűvös, igazán tiszta vizét, és természetesen viszek majd haza belőle kóstolót a kiürült flakonokba.

Az esti séták alkalmával minden elhaladó falusi ember köszön nekünk, és mi szívesen viszonzozzuk azt. Egy néni tejeskannával tejért megy a szomszédba, egy kisfiú kiinteget nekünk az ablakon a sárga liliomok díszletében. A Hit és az összetartozás házában kóruspróbát fog a fülünk, száll a Halleluja. A Somfa népi táncegyüttes is éppen próbál magyarországi fellépésre a kastély tőszomszédságában. Ica rendkívül boldog, hogy rájuk találtunk. Az emberek tehát köszöntenek ismeretlenül is, ahogy szokás erre felé. Néhányukkal óhatatlanul szóba elegyedünk, kérdezősködünk. Minden olyan természetes és egyszerű, néhány percre bekapcsolódhatunk az életükbe, és mi gondtalanul örülünk az apró eseményeknek. Közben gyönyörködünk a falusi előkertek csupa ismerős virágaiban, néhol virágözönében: a vöröslő muskátlikban, az omló begóniákban, a lila iszalagokban, a sárga liliomokban, a fehér margarétaerdőkben. Az első esti séta végére a nap újból kisüt, még bearanyozza a karcsú templomtorony fehérségét. A házak közti nyiladékban még látjuk a völgy fölött az eső utáni páracsíkokat és a mérgeskékbe burkolózó Gutin-hegyvonulatot. Az elkövetkező napokban ezen fogunk többször is átkelni.

Ha Koltó – akkor Teleki-kastély, ha kastély – akkor Petőfi és Szendrey Júlia. A megismerkedés, az esküvő, a nászéjszaka és a mézeshetek Nagykároly–Erdőd–Nagybánya–Koltó négyszögében zajlottak. Érdekességként mesélte gondos idegenvezetőnk, hogy a csárdák költője a nagybányai Fekete Sas fogadóban töltötte ifjú feleségével az első éjszakát, mivel Koltóra igyekezvén Nagybányán túl, Misztótfaluban az emelkedőn eltört a kocsi tengelye. S hogy került az ifjú pár erre a vidékre? Mivel a költőnek „keblén kenyere, hátán háza” (*Hintón és gyalog*), a gróf szívesen ajánlotta Petőfi figyelmébe a pihenőkastélyát „azokon a szép kék hegyeken túl” (Petőfi). A kertben évszázados mocsári ciprusok, az öreg kőrisfa még látta Liszt Ferencet, akinek a szobra szintén a parkban áll gróf Teleki Sándor szobrával együtt. Az 1848–49-es honvédezzes és író síremlékét Koltón egy esti séta alkalmával kerestük föl, már erősen alkonyodott, de a feliratokat még el tudtuk olvasni. A századfordulót megelőzően ugyanúgy hozzátartozott a gróf

Nagybánya arculatához, mint az István-torony jellegzetes sziluettje. A környék lakói a legnagyobb tisztelettel beszéltek róla. Természetesen a költő és felesége egymást ölelő szoborkompozíciója a kert dísze és ékessége. Hársfasor vezet a magról kelt, fiatal somfa árnyékolta kőasztalhoz, ahol a költő híres versei születtek. A kiszáradt öreg som ágai nemzeti színű szalagokkal telekötve a kastély teraszán láthatók, ahonnan ugyanaz a kilátás fogadott bennünket, mint Petőfiéket 1847 szeptemberében:

„Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot?
Már hó takarja el a bérci tetőt.” *(Szeptember végén)*

A kötetet lapozgatván a költemények után írt keltezésből észrevehetjük, hogy a költő számtalan versét ihlette ez a táj, ez a nyugalom, a majd' másfél hónap itt-tartózkodás, de legfőképpen a szeretett feleség jelenléte:

„Elértem, amit ember érhet el:
Boldogsággal csordultig e kebel!
Ölemben kedves ifju feleség,
Milyenről lelkem annyit álmodék,”
(Elértem, amit ember érhet el...)

A koltói magaslatról széttekintve a Rozsály-hegy alatt, a Zazár folyó két partján terül el Nagybánya. Nevéből eredően is magyarázható, hogy a múlt századokban fejlett és gazdag bányaváros volt: rezet, ólmot, aranyat, ezüstöt bányásztak már a római korban is. A Gutin-hegység (1445 m) lejtőinek ölelésében régen pénzverdével, céhekkal, ötvösműhelyekkel bíró uradalom volt. Ősi fészkének Tejfölös Felsőtótfalut tekinthetjük, habár azóta a tejfölt megette a macska idegenvezetőnk szerint. A Felvidékről ugyanis a bányászathoz értő tótokat telepítettek be, az asszonyaik pedig tejfölt és túróat árultak. A múlt gazdagsága múzeumokban (pl. Ásványmúzeum), képtárakban, a művésztelepen, a belváros épületeiben érhető utol. Az utcák a festőkről vannak elnevezve, sőt létezik olyan utcanév is: a Festők utcája. A Virághegyen létesített skanzenben máramarosi, kővárvidéki, bükkői és láposi parasztgazdaságokat építettek föl egy szép, 1630-ban ácsolt fatemplom köré. A Máramarosi-medencében, a hegyi falvakban különösen sok fatemplom magasodik, ezek közül a deszefalvi a leghíresebb, a legérdekesebb teljes belterében festett falaival, ikonjaival. Itt a fából való építkezés adott és természetes. Szinte minden kertben, a mezőkön, a réteken, a hegyi kaszálók mellett szénatartó faállványok sorakoznak, melyekből aztán hosszanti boglyák születtek, a porták előtti hatalmas faragott kapuk pedig a székelyföldi szép párjukat idézik. Adódik más, kevés-

bé esztétikus látnivaló is, amint buszunk ezeken a völgyeken átrobog: szembetűnő a románok szegénysége és kivagyisága egyszerre. Öntelt templomemelésük, cikornyás, sok tornyú behemót házaik arról árulkodnak. Legtöbbször a nyugatra vándorlók ezeket a „palotákat” be sem fejezik, árván hagyják nemcsak az épületeket, de a szüleiket is. Az ablakok, az ajtók vakon néznek a semmibe, üresen tátonganak, bennük a gaz magasodik.

Máramarosszigetet sokkal romantikusabbnak, nagyobbak képzeltem, és bár minden korban fontos és meghatározó szerepe volt a történelemben, a gazdaságban, a kultúrában, mára ebből sokat veszített. A várost három folyó: az Iza, a Róna és a Tisza fogja közre, ezért nevezik szigetnek. Ezt a városban sétálva nem lehet érzékelni, repülőre ülni pedig ez alkalommal nem volt lehetőségünk. Hegyek veszik körül, közel az ukrán határ. Mivel kellemes az éghajlata, a búza kivételével minden megterem. Sok a gyümölcsfa, a földek művelésében mindenki részt vesz, aki mozogni tud. A 15–16. században sókamara is működött itt. Több látnivalója közül hírhedt börtönének megtekintése szerepelt a programban.

Már a bejárati ajtó sem volt mindennapi: keskenyebb volt az átlagnál, és kukucs-káló ablakkal rendelkezett. A hosszú folyosó két oldaláról az egykori börtönlakók arcképe nézett vissza ránk, megszámolhatatlanul és döbbenetesen. Mindvégig azon töprengtem, mi lehetett a bűnük, mit követhettek el. Ennyi bűnös ember az évek egymásutánjában 1945-től kezdve! Számptalan nő is raboskodott a falak között. Mennyi gyermek, mennyi férj, mennyi testvér és család aggódása kísérhette ezeket az éveket! Mivel az ország politikai és egyházi elitjének megsemmisítője volt ez az intézmény, tudni lehetett a választ. Csak másképp kellett gondolkodniuk, és már csukódott is a zárka ajtaja. Szinte félttem belépni a foglyok életét, az adott korszakot bemutató kiállításoknak helyet adó cellákba. Nem is mentem be mindenhová. A sötétzárka nyitott ajtaja előtt csak megálltam, és elszoruló torokkal meredtem a betonba rögzített bilincsekre. Semmi berendezés. Se ablak, se világítás, se levegő. Talán még a reményt is elvették a raboktól. Az udvaron a föld alatti imahelyre vezető folyosón közel tizenháromezer név a betonba vésvé. A szoborkompozíció meztelen, néhol arctalan, néhol megcsonkított alakjainak mozdulataiból csupa szenvedés, csupa tragédia áradt nyomasztóan. Ahogy elnéztem magunkat, a csoport tagjait a kommunizmus és az ellenállás áldozataink emlékmúzeumában bolyongva, mindenki elkomorult arccal közlekedett a folyosókon. Nem is lehetett másképp. Mint az egykori kivételes szabadulók, alig vártam, hogy kilépjek a börtönkapun Máramarossziget sétáló utcájára.

Helybéli, koltói volt az idegenvezetőnk, aki négy napon keresztül csak mesélt, mesélt. Úgy ismerte Észak-Erdélyt, mint a tenyerét. A hosszú történetekbe olykor-olykor egy kis humort is vegyített, aminek nagyon örültünk, illetve beleszótte tájszólásait akaratlanul is a beszédjébe. Néhányat lejegyeztem:

Szégyenlős most a Kakastaréj (csipkézett vulkáni krátorszél), magára húzta a fátyolt (felhőben).

Mint a vénséges vén nagyanyó, úgy guggol ott szegény (megmaradt bányászlak).

Ezen a helyen a sofőr nem alszik el (168 kanyarral a Gutin-hágón át). Most egy olyan nyomvonalon haladunk, amelyet hajdanán egy szamár jelölt ki. Máról kezdve a szamár az asztrológus, és az asztrológus a szamár (időjárás-jelentés Mátyás király idejében a hegyekben). Ezek a hegyi falvak csak hosszában tudnak terjeszkedni, mert egyik oldalon a hegy, a másik oldalon a folyó, és be van fejezve. Egerben nincsenek ilyen magas hegyek (1300—1400 m), azoknak viszont jobb a leve. Nagyon szép a kilátás a szőlődombról, de csak akkor, ha nem ült 1-2 órát a borospincében az ember. Mert akkor már semmilyen kilátás sincs.

A Visó-völgyi falvakat románok és ruszinok lakják, akik nem hagyják magukat elveszni az erdőben. A köcsögfán sokáig cserépedények függtek, mostanában fazekak láthatók. Ez azt jelenti: a lány elkelt, az anyja eladó. A ránk szabadulás után nálunkfele kötöde létesült. Itt kötögettek és kötekedtek a lányok és az asszonyok.

A vadregényes, szép nevű Máramaros megyében, amely a Mára folyóról kapta a nevét, nem messze a legfőképpen festőiskolájáról híres Nagybányától, a Suior turistaközpontban modern szállodaegyüttes fogadott. Előző nap a Radnai-havasok klimatikus helyén, Borsafüreden szálltunk libegőre, s gyönyörködhettünk legmagasabb csúcsában (Nagy-Pietrosz, 2303 m) és a környező hegyekben. Itt a szállodák tőszomszédságából indult a felvonó a hegyre, közel 1000 m magasságba. Kirándulásunk során volt már részünk kolompzenében, fenyőmuzsikában, szélzúgásban, most ég és föld között libegve-lebegve beállt az éteri csönd, amely olyan hihetetlen, bizsergető nyugalmat árasztott szét testemben-lelkemben, olyan marasztaló békét teremtett, hogy azon nyomban irigyelni kezdtem a madarakat. Az óriási fenyők fölé emelkedve az jutott eszembe, milyen egyszerű lenne heti vagy akár napi rendszerességgel elszakadni a földi valóságtól, a kifejezés valódi és átvitt értelmében, amikor is az elrugaszkodás pillanatától kezdve a mélybe dobálhatnám a gondokat, a bajokat, a vissza-visszatérő feszültségeket, hogy soha többé rám ne találjanak. Elhagyhatnám a világ dübörgő hangját, egyre elviselhetlenebb zaját, ami elől – úgy tűnik --, hogy a magasba, minél magasabbra és a természetbe kell menekülnünk. És ebben az oxigéndús levegőben nemcsak a tüdők tisztulna, hanem friss és örömteli gondolatokkal, szárnyaló érzésekkel telítődnének.

Ezen a helyen is csodálatos látvány fogadott: a téli síszezonra és a nyári kikapcsolódásra, pihenésre berendezkedett, csupán fából ácsolt fogadók, étterem, a hegyi tóba benyúló, cölöpökön nyugvó bárterasz. A körös-körül gondozott virágok, a mindenfelől élénk táruló magas hegyek látványa, az ózondús levegő, a kellemes napsütésben tett séta a tó körül és a kávézás emlékezetes délelőttöt varázsolt az életünkbe észak-erdélyi kirándulásunk során.

Petőfi Sándor és Szendrey Júlia szobra Máramarosszigeten (a szerző felvétele)